DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

Een uitgave van de historische kring Ubbega

■ ***Adorp*** ■ ***Sauwerd*** ■ ***Wetsinge***

De borgheer en zijn Afrikaanse kinderen

Reacties op de brief van een moeder aan haar dochter

Kiekjes van een Duitse soldaat tijdens de bezetting

Jaargang 12, nummer 34, mei 2024

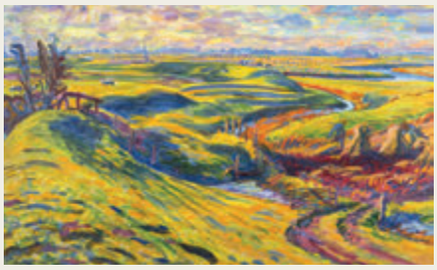

Lezing De Ploeg druk bezocht

Op 13 december hield Marleen Westeneng een lezing met als titel: De Ploegschilders en het Reitdiepgebied, 1918-1941. Een onderwerp dat veel mensen blijkt aan te spreken, want de zaal in Ubbegaheem was afgeladen vol. Marleen liet aan de hand van een drietal representatieve Ploegschilders zien op welke wijze het landschap hen beïnvloedde. Ze koos voor het werk Jan Wiegers, Johan Dijkstra en Jan Alting. Het bleek dat elk van deze schilders voor specifieke details in het landschap koos. Marleen concludeerde dat de landschapskunst van De Ploeg in haar hoogtijdagen deels afhankelijk was van het Reitdiepgebied; als de schilders een andere kant op waren gefietst had de kunst waarschijnlijk een ander karakter gehad. De Ploegschilderijen hebben het Reitdiepgebied meer bekendheid gegeven, en een rol gespeeld in de waardering en bescherming van het landschap. De schilderijen geven informatie die niet in andere bronnen te vinden is. Ze laten zien hoe de Ploegschilders dachten over het landschap, wat gewaardeerd werd en wat niet. Tijdens de lezing ontspon zich een levendige discussie.
De lezing van Marleen was gebaseerd op haar masterscriptie die ze in januari 2023 heeft verdedigd bij het Kenniscentrum Landschap. Naast informatie over de besproken schilders geeft de scriptie een fraaie beschrijving van het Reitdieplandschap. De scriptie is vrij beschikbaar op de site van het Kenniscentrum onder het kopje scripties 2023.

Een nieuwe redactie

De redactie van Diepgang heeft met de start van de nieuwe jaargang een aantal wijzigingen ondergaan. Jan de Groot heeft afscheid genomen als hoofdredacteur. Jan was in maart 2012 de initiatiefnemer voor de uitgave van Diepgang. Voor zijn grote inzet voor ons tijdschrift willen wij hem graag hartelijk dankzeggen. Jan blijft echter voor Diepgang schrijven. René Lapoutre uit Sauwerd is neemt de positie van hoofdredacteur over. René is als vormgever werkzaam bij Universiteitskrant. Aan de vormgeving van deze Diepgang is zijn invloed al te merken. Ook is Ben Westerink te Adorp tot de redactie toegetreden.

Meander naar Wierdenmuseum

Op initiatief van de Historische Kring Ubbega gaan op 31 mei a.s. de leerlingen van groep 7 en 8 van de basisschool de Meander te Sauwerd op bezoek bij het Wierdenmuseum in Ezinge. De groep kinderen zal begeleid worden door twee onderwijzeressen en door Ben Kwerreveld van de Historische Kring.
Het bezoek wordt volledig gesubsidieerd. Omdat er geen openbaar vervoer is naar Ezinge zal het vervoer door een bus van het Busmuseum in Hoogezand verzorgd worden.

Bestuursleden gezocht

Het bestuur van onze historische kring is op zoek naar nieuwe leden. Gerta Boonstra heeft aangegeven binnenkort haar functie als secretaris neer te leggen. Ook penningmeester Ben Kwerreveld en voorzitter Ben Westerink kijken naarstig uit naar een opvolger. Graag roepen we de lezers van Diepgang op om ons te helpen.

Het Hinszorgel in de Petruskerk te Leens

Voorjaarslezing Historische Kring Ubbega over kerkorgels

Op dinsdagavond 14 mei zal Jaap Brouwer voor de Historische Kring Ubbega een lezing verzorgen over kerkorgels. Nergens ter wereld worden in zo'n klein gebied zoveel bijzondere orgels aangetroffen als in Groningen. De meeste van deze (soms zeer oude) instrumenten zijn ook nog eens van een uitzonderlijke kwaliteit. Orgelliefhebbers vanuit de hele wereld komen naar hier om deze beroemde kerkorgels te beluisteren of te bespelen.
Jaap Brouwer (Scheveningen 1952) houdt zich zijn heel leven al bezig met orgelonderzoek. Hij schreef boeken voor de Nederlandse en Duitse markt en veel artikelen in vakbladen. In 2016 promoveerde hij aan de Rijksuniversiteit Leiden op een proefschrift over de Groningse orgeldeskundige/organist Johan van Meurs.
Van 1980-1986 was Jaap Brouwer organist-cantor van de kerk in Adorp. Hij start zijn verhaal over orgels in het algemeen, dan orgels in Nederland en de regio. Hij eindigt, uiteraard, met dat van Adorp.
De lezing zal plaatsvinden in dorpshuis Artharpe, Torenweg 9 te Adorp en is vrij toegankelijk voor leden. Niet leden betalen een kleine entree. Aanvang: 20.00 uur.
Voorafgaande aan de lezing (19.30 uur) zal een Algemene Ledenvergadering plaats vinden alleen toegankelijk voor leden.

Redactioneel

Eind februari presenteerde de Gemeente Groningen de resulltaten van een onderzoek naar haar slavernijverleden. Wat bleek? De stad en haar bestuurders waren breed betrokken bij de handel in slaafgemaakten. Daar bleef het niet bij. Ook de provincie investeerde in zowel de VOC als de WIC.
En hoe zat dat in Ubbega? In dit nummer van Diepgang maken we kennis met Arij de Graaff, borgheer van Nieuw Onsta bij Wetsinge en zijn kinderen. Hoe komt een in Afrika geboren zoon van een WIC medewerker en een tot slaaf gemaakte moeder uitgerekend hier terecht? En hoe werd er naar hen gekeken met hun ongetwijfeld exotische uiterlijk.
Verder in dit extra dikke nummer: We kregen veel reacties op de brief van een moeder aan haar dochter die we eerder publiceerden. Ook ontvingen wij sfeerfoto's van een Duitse soldaat uit de laatste oorlogsmaanden in Wetsinge die een lezer ontdekte in een Duits archief.
Een tweede artikel over veldnamen, de strijd voor het behoud van de oude school in Sauwerd en meer over het project Gesproken Geschiedenis maken dit nummer compleet.

Colofon

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

REDACTIE
Gerta Boonstra (contact), Oosterstraat 12, 9771 AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl, Bé Kuipers, René Lapoutre (opmaak), Ben Westerink

De prijs van DIEPGANG bij losse verkoop (nummer van 16 pagina's) is 3,00 euro per stuk.

DIEPGANG wordt geprint bij Chris Russell te Groningen. ISSN: 2468-841X

Overname uit deze uitgave is toegestaan mits met bronvermelding

Website: www.ubbega.nl
X (voorheen Twitter): @HUbbega71309
Youtube: @HistorischeKringUbbega

Foto voorkant: Molenstreek gefotografeerd door een Duitse soldaat in 1945 vanuit de toren van het kerkje van Klein Wetsinge

Oud nieuws

Onstagracht uitgeplozen

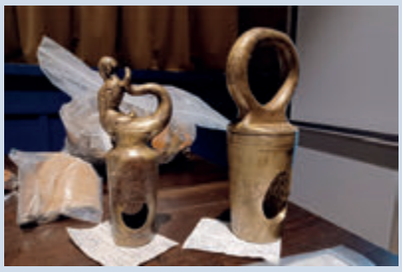

De archeologen van MUG hebben hun verslag van de opgravingen in 2022 in de voormalige gracht van de Onstaborg afgerond. Een onvoorstelbaar grote hoeveelheid vondstmateriaal is naar boven gebracht met als blikvangers ondermeer een granieten kogel van zo'n 50 kilo zwaar, twee messing tapkranen waarvan één in de vorm van een zeemeermin en een gouden schakelring gezet met rivierparels. https://bit.ly/onstagracht

Wetsingersluis hersteld

De Wetsingersluis – althans de helft die nog overgebleven is – is afgelopen winter grondig opgeknapt. Een beeldbepalend object dat de sfeer van de 19e eeuw ademt maar de oorspronkelijke functie van keersluis al lang verloren heeft. Niet te verwarren met de Wetsingerzijl overigens, die iets noordelijke ligt en een andere functie had. Veel meer op de site van Boekaniers Garnwerd https://bit.ly/3TPxOlA.

Reitdiepdijk in verval

De 17e eeuwse Reitdiepdijk tussen Garnwerd en Wetsingerzijl takelt behoorlijk af. Daardoor krijgen we letterlijk een inkijkje in het inwendige van deze historische dijk. Her en der rollen er kloostermoppen naar beneden uit instortende steilwanden. Raar is dat niet. In Noord-Holland werden grafzerken en zelfs stadspoorten als dijkverzwaring gebruikt. Oneindig Noord-Holland laat dat mooi zien op haar site https://bit.ly/3TZ1vRA

Mini-museum in Ubbegaheem

Voor wie benieuwd is wat voor bodemvondsten je zoal kunt verwachten in Ubbega staat er nu een mini-museum in de vorm van een vitrinekast in dorpshuis Ubbegaheem in Sauwerd. Tjokvol voorwerpen opgediept op 5 verschillende vondstlocaties, waaronder de Onstaborg, Hiljes Toen en het voormalige Schathoes.

Oude kerkhoven opgeknapt

Tijdens NL-Doet op 16 maart j.l. kreeg de begraafplaats in Adorp een opfrisbeurt, en voor het eerst ook de oude begraafplaats in Sauwerd. De opkomst daar was groot evenals het achterstallig onderhoud, dus dat kwam goed uit. Onderandere de groene bordjes waarop rechthebbenden opgeroepen werden zich bij de gemeente te melden werden verwijderd. Voor wie ook eens mee wil helpen: 28 september is er een tweede klusdag tijdens Burendag.

Tekening van het Fort Elmina in de 17e eeuw, gemaakt door carthograaf en boekverkoper Gerard van Keulen. Arij de Graaf woonde hier in de 18e eeuw.

De Afrikaanse kinderen van de borgheer

De laatste jaren staat het slavernijverleden van Nederland behoorlijk ter discussie. Ook in de provincie Groningen zijn locaties te vinden die verband houden met deze zwarte bladzijde in onze vaderlandse geschiedenis.

Door Gerta Boonstra

Eén van die locaties was Wetsinge, waar in de tweede helft van de 18e eeuw de borg Nieuw Onsta bewoond werd door Arij de Graaff, wiens persoonlijke geschiedenis sterk verbonden was met de slavernij. Door de slavenhandel was hij in betrekkelijk korte tijd zo rijk geworden, dat hij in staat was om als jongeman van 35 jaar de Borg van Wetsinge te kopen van de laatste adellijke eigenaars. Daarmee was hij een van de vele Nederlanders uit de 17e, 18e en deels 19e eeuw, die hun fortuin vergaarden door de handel in slaven of tot slaaf gemaakten, zoals men tegenwoordig zegt.
Maar Arij de Graaff was wel een opmerkelijk geval. Hij was namelijk zelf deels van Afrikaanse origine en werd geboren in Elmina in het huidige Ghana.

In 1722 vertrok zijn vader Martinus de Graaff, een eenvoudige zeeman uit Rotterdam, met een schip van de West-Indische Compagnie (WIC) naar Afrika en bleef daar hangen in het Fort Elmina aan de kust van Guinee, waar hij zich wist op te werken tot equipagemeester (beheerder van goederen en gebouwen).

De jeugd van Arij de Graaff

Het Fort Elmina was in 1492 gesticht door de Portugezen om de daar aanwezige goudmijnen te beschermen, maar vanaf de 17e eeuw werd de handel in goud steeds meer vervangen door de handel in slaven. In 1637 werd het Fort veroverd door de Nederlanders, waarna Elmina kon uitgroeien tot het centrum van de slavenhandel van de West-Indische Compagnie.
Tijdens zijn verblijf in Elmina ging Martinus de Graaff een relatie aan met Abenaba, een tot slaaf gemaakte vrouw uit deze streken. Zij zou omstreeks 1730 de moeder worden van Arij de Graaff. Vlak voordat Arij geboren werd, kocht zijn vader Abenaba vrij. Had hij dat niet gedaan, dan zou het jongetje geboren zijn als slaaf.
Waarschijnlijk werd de kleine Arij de eerste jaren van zijn leven opgevoed door zijn Ghanese moeder. Als kleuter zal hij de vele Europese slaven- en handelsschepen hebben gezien die het Fort aandeden om er goud, olifantstanden of slaven aan te schaffen. En ook heeft hij vermoedelijk de kerkers en donkere ruimtes gezien, waarin de tot slaaf gemaakte mensen, aangevoerd vanuit de omliggende streken, tijdelijk werden opgesloten voordat ze werden doorverkocht aan Europese, meest Hollandse, kapiteins voor verder vervoer naar de Cariben of naar Brazilië.
Welke indruk dit op de kleine jongen heeft gemaakt, weten we niet. In ieder geval

was dit de enige wereld die hij toen kende. Toen hij ongeveer vier jaar oud was, verdronk zijn vader Martinus in de baai van Elmina. Arij bleef alleen achter met zijn Afrikaanse moeder Abenaba, maar niet voor lang. Een vriend van zijn vader, de Zweedse kapitein Jurriaan Gustaaf Lindenberg, koopman en slavenhandelaar, ontfermde zich over de kleine jongen en beloofde hem een goede, christelijke opvoeding te geven in Holland.

Suriname

Maar allereerst moest hij gedoopt worden. Dat gebeurde op 15 april 1734 in het Fort Elmina, in aanwezigheid van de kapitein zelf. Daarna zou de kleine Arij de Graaff nog een jaar in Elmina blijven wonen, totdat zijn nieuwe pleegvader, Jurriaan Lindenberg, hem in juni 1735 kwam halen met het slavenschip *De Juffrouw Helena*, waarmee ook 200 tot slaaf gemaakte mensen werden meegenomen om in Suriname verkocht te worden.
De zeereis moet enerverend geweest zijn voor het jongetje. Behalve het gevaar dat een dergelijke reis met zich meebracht, werd hij tijdens de tocht ook geconfronteerd met de aanwezigheid van de tot slaaf gemaakten in het ruim van het schip en de manier waarop er met hen (nota bene de landgenoten van zijn moeder!) werd omgegaan. Misschien heeft hij, eenmaal aangekomen in Suriname, ook gezien hoe de Afrikanen (180 van hen hadden de reis overleefd en 20 niet) daar op de markt te koop werden aangeboden.

Boven: Portret van Jan Pranger met zwarte bediende in zijn kantoor in het Fort Elmina. Hij was directeur-generaal aan de kust van Guinee toen Arij de Graaf hier geboren werd. Schilderij uit 1742 van Frans van der Mijn - nu in Rijksmuseum

Naar Groningen

Na Suriname werd de reis vervolgd naar Amsterdam, waar het half Afrikaanse, half Nederlandse jongetje werd opgenomen in het jonge gezin van kapitein Lindenberg. De kleine Arij had er ineens twee zusjes bij: Agatha, die ongeveer van zijn eigen leeftijd was en het babymeisje Geertruij Elizabeth Lindenberg.
In 1736 verhuisde kapitein Lindenberg van Amsterdam naar Groningen waar hij met zijn gezin, waaronder Arij, in een fraai huis aan de Nieuwe Boteringestraat vlak bij de Nieuwe Kerk ging wonen. Het gezin leefde van het in Afrika verdiende kapitaal. Daarnaast was Lindenberg nog enige tijd medeeigenaar van een papiermolen, die op de plek stond waar veel later het zwembad de Papiermolen gebouwd zou worden.

Het huis van de familie Lindenberg in de Nieuwe Boteringestraat waar Arij als kind woonde

Maar in 1743 keerde Lindenberg terug naar zijn oude beroep en werd kapitein op het schip *Duijnvliet*, een slavenschip van de kamer Stad en Lande van de WIC. De *Duijnvliet* zette koers naar West Afrika, waar kapitein Lindenberg in totaal 390 slaven kocht, waarvan hij er 339 in Suriname afleverde. De overigen waren onderweg overleden. Op 6 mei 1745 arriveerde Lindenberg weer in Nederland.

Opnieuw Elmina

Lindenberg was tijdens deze reis ook in Elmina geweest. Het is goed mogelijk dat hij tijdens dat oponthoud afspraken heeft gemaakt over de toekomst van zijn toen ongeveer 15-jarige stiefzoon Arij. Feit is dat Arij de Graaf eind 1745 samen met kapitein Lindenberg naar Afrika vertrok met het fregatschip *Louise Margaretha*. In Elmina, was de kennelijke afspraak, zou Arij opgeleid worden tot equipagemeester, de baan die ook zijn vader Martinus de Graaff eens had gehad. Voor een jongen van 15 of 16 jaar was dit een uiterst prestigieuze baan en men heeft wel eens gespeculeerd dat hij een goede kruiwagen gehad moet hebben om zo jong al op deze positie terecht te komen. Maar hoe het ook zij, Arij de Graaff was terug op de plek waar hij de eerste vijf jaar van zijn leven had doorgebracht. Of hij zijn Afrikaanse moeder Abenaba daar heeft teruggezien, vertelt de historie niet. We weten eigenlijk maar weinig over het leven dat Arij de Graaff in het Fort Elmina leidde. In ieder geval is hij er lang gebleven, want pas zestien jaar later, in 1762, keert hij als een gefortuneerd man (ook hij handelde in slaven!) terug naar Nederland, in eerste instantie naar Amsterdam, waar hij aankwam op 20 september 1763.

Nieuw Onsta

Terug in Nederland moest Arij de Graaff zijn leven opnieuw opbouwen. Hij kende Nederland alleen uit de tijd dat hij in het gezin van kapitein Lindenberg was opgenomen, zo tussen zijn vijfde en vijftiende levensjaar. Destijds had hij in Groningen gewoond en het is heel goed mogelijk dat hij om die reden zijn aandacht opnieuw op Groningen richtte.
Uit de kerkelijke archieven van Sauwerd-Wetsinge weten we dat Arij de Graaff (“uit Delmina”) op 28 mei 1765 in de kerk van Wetsinge trouwde met de 16-jarige Gesina Barlinckhof uit Groningen. Met haar gaat hij wonen op de borg Nieuw Onsta, die hij waarschijnlijk vanuit Amsterdam heeft

aangekocht of heeft laten aankopen. Tussen zijn aankomst in Nederland (september 1763) en zijn huwelijk in Wetsinge (mei 1765) liggen slechts 20 maanden, waarin hij in Amsterdam aan de Singel woonde. In die 20 maanden is Arij er niet alleen in geslaagd een adellijke borg met heerlijke rechten aan te schaffen in de Groninger Ommelanden, maar heeft hij ook een nieuwe vrouw gevonden, eveneens in Groningen, om met haar een nieuw leven en een nieuw gezin op te bouwen.

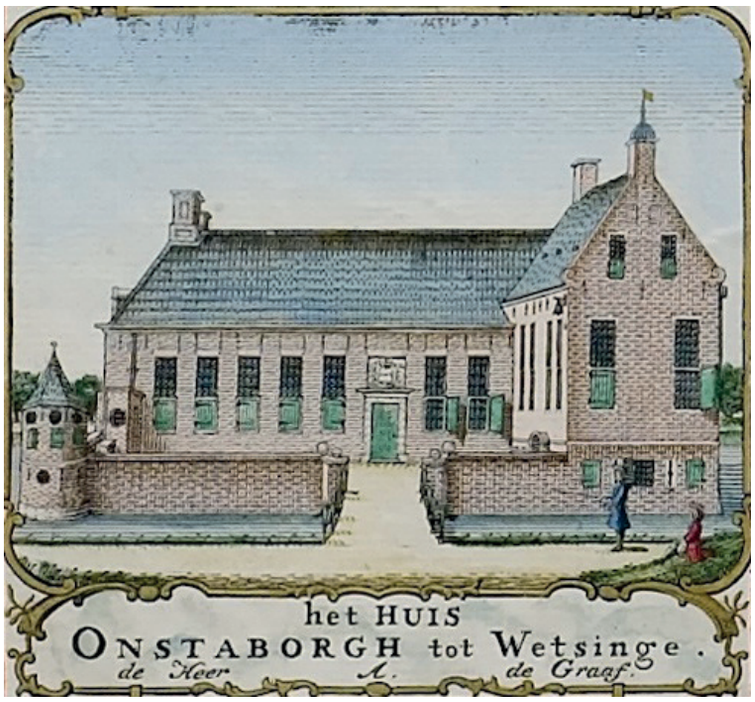

Nieuw Onsta te Wetsinge. Uitsnede uit de kaart van Beckering van 1781

Kinderen

Maar voor het zover was, viel er nog heel wat te regelen. Want… Arij de Graaff was niet alleen toen hij definitief naar Nederland terugkeerde. Op het schip waarmee hij van Elmina – via Suriname – naar Nederland reisde bevonden zich ook twee kinderen, een meisje van 8 en een jongetje van 2 jaar oud. Dat het hier om zijn eigen kinderen ging, blijkt uit een doopakte, een jaar na aankomst opgemaakt in de Gereformeerde kerk van Wormer.
Op 19 september 1764 laat Arij de Graaff uit Amsterdam daar twee kinderen dopen: de inmiddels 10-jarige Wilhelmina de Graaff (*geb. 21 juni 1754*) en de 4-jarige Martinus de Graaff (*geb. 1 december 1759*). In het doopboek van Wormer lezen we:

…de boven genoemde kinderen van de Vader uit Guiné mede gebragt, en daar bij gebrek van een Predikant niet hebbende kunnen gedoopt worden, zijn van de Vader [….] bij de eerste gelegenheid alhier […] ten doop aangeboden.

Beide kinderen zijn dus geboren aan de kust van Guinee, volgens overlevering uit een relatie die Arij de Graaf in Elmina was aangegaan met een inheemse vrouw, Efiba genaamd. Met een Afrikaanse moeder en een half Afrikaanse vader zullen Wilhelmina en Martinus er ongetwijfeld meer Afrikaans dan Nederlands hebben uitgezien, wat in het Nederland van die tijd zeker opzien zal hebben gebaard.
Arij de Graaff woonde in Amsterdam op de Singel. Of Wilhelmina en Martinus daar ook woonden, weten we niet. Voor een man alleen zal het niet gemakkelijk geweest zijn om voor twee betrekkelijk jonge kinderen te zorgen. Misschien had hij ze uitbesteed of ondergebracht in een kostschool, hoewel Martinus daar nog niet de leeftijd voor had. Alles wat er uit deze tijd bekend is over Arij de Graaff en zijn twee kinderen weten we slechts uit aktes die hij bij een Amsterdamse notaris liet opstellen om een aantal zaken, zowel op financieel als op persoonlijk vlak, te regelen.

De oude kerk van Wormer waar Wilhelmina en Martinus de Graaf in 1764 werden gedoopt. In 1807 vanwege bouwvalligheid afgebroken.

Nieuwe feiten in oude aktes

En die notariële aktes leveren verrassende informatie op. Slechts enkele dagen na zijn aankomst in Amsterdam vervoegt Arij de Graaff zich bij notaris Beukelaar in de Kalverstraat. Uit die akte van september 1763 blijkt dat er sprake is van nog een *derde* kind. Beschreven wordt hoe in 1755 een dochtertje van Arij de Graaff vanuit Elmina wordt meegegeven aan slavenhandelaar Pieter Volkmar, teneinde haar in de Nederlanden een goede en christelijke opvoeding te geven. Het meisje, Geertruij Elisabeth (vernoemd naar een dochter van kapitein Lindenberg), was op dat moment pas 5 jaar oud.
Nu Arij terug is in Nederland moeten de kosten van haar opvoeding worden afgerekend met Pieter Volkmar onder wiens toezicht het meisje al die jaren stond. Twee maanden later zit Arij de Graaff opnieuw bij de notaris, nu vanwege “zijn Slavinne” Aquissiba of Gogo genaamd, die hij in Suriname heeft achtergelaten onder toezicht van Elisabeth Samson.
Deze Elisabeth Samson is een intrigerend

Boek over Elisabeth Samson van Cynthia Mc Leod en het huis van Elisabeth Samson in Paramaribo ■ FOTO OTTER CC BY-SA 4.0

persoon, die ook nu nog tot de verbeelding spreekt. Ze was de eerste *zwarte* en tevens schatrijke vrouw die zelfstandig plantages beheerde, daarbij gebruik makend van tot slaaf gemaakte mensen. Arij de Graaff kende deze vrouw dus persoonlijk en laat "zijn slavinne" bij haar achter. Vanuit Amsterdam richt Arij de Graaff nu een verzoek aan deze Elisabeth Samson om Aquissiba vrij te kopen.
Maar wie is Aquissiba? Het enige wat we daarover kunnen zeggen is dat ze een tot slaafgemaakte vrouw was die door Arij de Graaff vanuit Elmina werd meegenomen, mogelijk om tijdens de lange zeereis op zijn twee kleine kinderen te passen. Maar waarom hij haar in Suriname achterliet en later vanuit Amsterdam verzoekt haar uit slavernij vrij te kopen, dat weten we niet.

Heer van Wetsinge en Sauwert

Ruim een half jaar na de doop van Wilhelmina en Martinus de Graaff in Wormer vervoegt Arij de Graaf zich opnieuw bij notaris Beukelaar. Uit de twee aktes die hij die dag laat optekenen blijkt dat er intussen veel in zijn leven veranderd is.
In de eerste akte van 10 april 1765 laat Arij de Graaff zich voor het eerst "Heer van Wetsinge en Sauwert" noemen. Voor de duidelijkheid schrijft de notaris er bij dat die plaatsen zijn *gelegen in de provincie Groningen en Ommelande*. Genoteerd wordt dat de comparant (Arij de Graaff) op het punt staat zich naar Wetsinge te begeven. Deze akte is duidelijk gerelateerd aan de aantekening uit het Trouwboek van Sauwerd-Wetsinge over het huwelijk van Arij de Graaff en Gesina Barlinckhof dat op 28 mei 1765 in de dorpskerk aldaar zou plaats vinden.
We kunnen concluderen dat Arij de Graaff zich in april 1765 kennelijk al de nieuwe eigenaar van de borg Nieuw Onsta in Wetsinge mag noemen en dat de plannen voor een nieuw huwelijk zijn afgerond. Hij staat op het punt Amsterdam te verlaten om in Wetsinge in het huwelijk te treden.
En zijn in Afrika geboren kinderen? Neemt hij ze mee naar Wetsinge? Heeft hij de kwestie besproken met zijn jonge bruid of neemt hij zelf een beslissing over hun verdere toekomst. De aktes die volgen maken veel, hoewel niet alles, duidelijk.
In bovengenoemde akte, waarin Arij de Graaff zich voor het eerst "Heer van Wetsinge en Sauwert" noemt, machtigt hij zijn vriend Pieter Volkmar om zijn financiële zaken in Amsterdam voor hem waar te nemen. Maar op dezelfde dag, 10 april 1765, tekende Arij de Graaf nog een tweede akte bij de notaris in de Kalverstraat.
Hierin wordt het lot van zijn drie kinderen bezegeld, want in deze akte vertrouwt hij de verdere opvoeding van zijn Afrikaanse kinderen toe aan de ons al bekende Pieter Volkmar en aan een zekere Pieter van Wijttenhoven. Deze twee heren zullen voortaan verantwoordelijk zijn voor hun levensonderhoud. Kortom voor kost, kleding en scholing voor resp. Geertruij Elisabeth (15 jaar), Wilhelmina (10 jaar) en Martinus de Graaff (5 jaar).

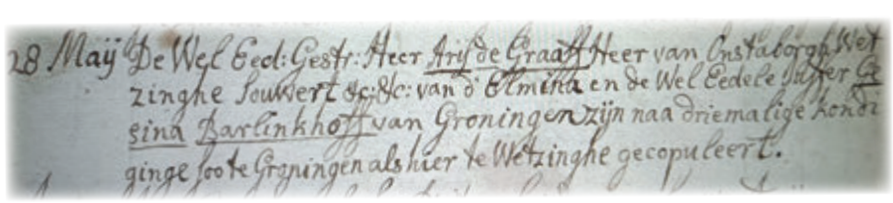
28 Maij De Wel Ged: Gestr: Heer Arij de Graaff Heer van Onstalorgh Wetzinghe Souwert &c:&c: van d' Elmina en de Wel Edele Juffer Gesina Barlinkhoff van Groningen zijn na driemaaligh honderginge soo te Groningen als hier te Wetzinghe gecopuleert.

Uit het Trouwboek van Sauwerd-Wetsinge

Royale gift of afkoopsom?

De volgende dag (11 april 1765) laat Arij de Graaff zich uitschrijven uit het kerkboek van Amsterdam wegens vertrek naar Wetsinge. Maar blijkbaar knaagt er nog iets, want opnieuw spoedt de nieuwe Heer van Wetsinge en Sauwert zich naar notaris Beukelaar. Op 13 april 1765 laat hij daar het volgende optekenen:

D' Heer Arij de Graaff, Heere van Wetzing en Sauert, gelegen in de provincie Groningen en Ommelande […]
Dewelke verklaarde te Constitueeren ende magtig te maken d' Heer Hermanus Volkmar; Specialijk om uijt zijn Compts. naam ende van zijnent wegen ten behoeve van de Vier op D' Elmina geborene Kinderen, genaamt, Geertruij Elisabeth, geboren den 7 Janu 1750, Jurriaan den 7 Novembr 1752, Wilhelmina den 21 Junij 1754 en Martinus de Graaff den 1 Decemb 1759, waarvan de twee oudste door hem Heer Compt. al voor eenige Jaren van de voorsz. kust van D' Elmina na alhier zijn over gezonden, en de twee Jongste door hem Heer Compt. van de voorsz: kust in den Jare 1763 zijn overgebragt, ten eijnde dezelve in de gereformeerde Religie op te brengen en te doen onderwijzen… enz.

De akte is te breedsprakig en te lang om hier in z'n geheel te citeren, maar wat direct opvalt is een nog niet eerder genoemd vierde kind van Arij de Graaff: Jurriaan de Graaff (genoemd naar zijn pleegvader kapitein Lindenberg). Uit het vervolg van de akte blijkt dat de twee oudste kinderen, Geertruij Elisabeth (15 jaar) en Jurriaan (12 jaar), zijn gedoopt te Elmina en dat ze beiden intussen al enige jaren binnen en buiten Amsterdam onderwijs hebben genoten.

Enorm bedrag

Waarom zoon Jurriaan niet eerder werd genoemd in de voorafgaande aktes is niet helemaal duidelijk. Maar nu het viertal in deze akte compleet is, machtigt Arij de Graaf de broer van Pieter Volkmar, Hermanus Volkmar, om het beheer op zich te nemen van een fors kapitaal ten gunste van de vier kinderen. Voor elk van hen stelt vader Arij 4000 gulden beschikbaar, dus tezamen een bedrag van 16.000 gulden, wat voor die tijd een enorm bedrag is! (Ter vergelijking: een gemiddeld huis kostte in die tijd tussen de 500 en 1000 gulden!). Het geld is ruimschoots voldoende voor scholing, kost en inwoning voor de vier kinderen. Mocht één van hen overlijden - zo staat het in de akte - dan wordt zijn of haar bedrag verdeeld over de anderen en bovendien kunnen de kinderen als ze meerderjarig worden of trouwen vrij beschikken over het restant van het bedrag. We kunnen ons niet aan de indruk onttrekken dat deze uiterst royale vaderlijke bijdrage deels werd ingegeven door schuldgevoel. Maar had hij iets anders kunnen doen, nu hij op het punt stond in het huwelijk te treden met de 16-jarige Gesina Barlinckhof?

CONDITIONS
DE
L'ECOLE PENSIONNAIRE
DE
JEAN BIGNOU, à DELFT.

Où l'on enseigne aux jeunes Messieurs, le *François* & le *Hollandois*, à *Lire* & à *Ecrire*, la *Religion*, l'*Arithmétique*, la manière de *Tenir les Livres à parties doubles*, & tout ce qui dépend d'une bonne Education.

On paie pour la Pension, & l'Instruction mentionnée, par An - - - - f 250 -

Pour le Blanchissage, & l'Entretien des Hardes, &c. par An - - - - f 20 -

Pour une Entrée f 3-:-:
La Sortie - - f 3-:-:
Pour la Foire - - f 3-:-: } Chaque fois.
Et au Nouvel An f 3-:-:

On paie pour le Coucher, une fois pour tout. f 25 -

L'on aporte

6 Serviettes, 6 Essui-mains, une Cuillière, une Fourchette, & un Couteau d'argent, un Pot de chambre, & deux Assiettes d'étain, le tout au profit de l'Ecole.

Les Maitres de Catechisme, de Mathématique, de Géographie, à Danser, à Chanter, & à Dessiner, ne sont point compris dans la Pension, mais sont paiés à part.

VOORWAARDEN
VAN HET
KOST-SCHOOL
VAN
JEAN BIGNOU, te DELFT.

Alwaar men de jonge Heeren onderwyst de *Fransche* en *Nederduitsche Talen*, 't *Leezen* en *Schryven*, de *Religie*, de *Reken-Konst*, 't *Italiaansch Boekhouden*, en al het geen tot eene goede Opvoeding behoord.

Voor 't Kost-geld en 't Onderwys, betaald men 's Jaars - - f 260 -

Voor 't Bewasschen van 't Linnen, en 't Onderhoud der Kleederen, enz. 's Jaars - - f 20 -

Voor eene Intreede f 3-:-:
Het Vertrekken - f 3-:-:
Voor een Kermis - f 3-:-: } telken reize.
——een Nieuw-jaar f 3-:-:

Voor 't Bed en Toebehoren, eens vooral - - f 25 -

Men brengt meede

6 Servetten, 6 Hand-doeken, 1 Zilvere Lepel, Vork en Mes, 1 Tinne Water-pot, 2 dito Borden. Alles ten voordeele van het School.

De Catechiseer-Meester, en de Meesters voor de Mathesis en de Geographie, gelyk ook voor het Dansen, Zingen en Teekenen, worden apart betaald.

DELFT
XII Arki
35 e 4 5

De kosten van een elitaire kostschool halverwege de 18e eeuw

Lot Afrikaanse voorkinderen

Het moet een dilemma geweest zijn voor Arij de Graaff. Trouwen en een nieuw gezin stichten? Maar wat dan te doen met de vier kinderen, die er meer Afrikaans dan Nederlands uitzagen en die in het Wetsinge van de 18e eeuw zeker veel opschudding zouden hebben veroorzaakt. En kon hij zijn jonge bruid wel confronteren met vier donkergekleurde kinderen, waarvan de oudste bijna zo oud was als zijzelf?
Over het leven van Arij de Graaf en zijn nieuwe gezin in Wetsinge hebben we eerder geschreven in Diepgang (Jaargang 4, nummer 12, 2016). We beperken ons nu tot het lot van zijn Afrikaans "voorkinderen", zoals men dat in de 18e eeuw noemde. Helaas zijn deze kinderen moeilijk te traceren in de Nederlandse archieven, zodat over hun verdere leven maar erg weinig te melden is. Jurriaan en Wilhelmina lijken na 1765 zelfs spoorloos verdwenen te zijn. Althans, in de archieven is tot nu toe geen spoor van hen terug te vinden.
Alleen over Geertruij Elisabeth en Martinus kunnen we iets meer vertellen. Uit hun verdere levensloop blijkt dat Arij de Graaf zich om hen bleef bekommeren en dat hij contact met hen gehouden heeft. Van Martinus weten we dat hij zelfs in Wetsinge gewoond heeft, alleen is niet duidelijk vanaf welk moment hij daar woonde.
Feit is dat deze Martinus - veel later - opduikt in de doop- en trouwboeken van Adorp/Wetsinge/Sauwerd, één keer in 1778 als hij belijdenis doet in de kerk van Adorp en één keer in 1784 als hij in de kerk van Sauwerd trouwt met een meisje uit Groningen. Kennelijk woonde hij toen bij zijn vader op de borg in Wetsinge, maar hoe lang hij daar al woonde, weten we niet. In ieder geval moeten borgheer Arij de Graaff en zijn zoon Martinus, beiden geboren in Afrika, de eerste zwarte bewoners van Wetsinge zijn geweest.

Over Martinus de Graaff en zijn oudste zusje Geertruij Elisabeth is nog heel wat meer te vertellen, maar dat bewaren we voor een volgend artikel.

BRONNEN

Doortmont, M.R. en N. Everts. "Arij de Graaf (ca. 1729-1788): weeskind, W.I.C.-dienaar en Gronings borgheer, zijn voor en nageslacht" in De Nederlandsche Leeuw 114 (1997).
Stadsarchief van Amsterdam, notariële archieven

Internet:
nl.wikipedia.org/wiki/Elmina
bdpoppen.nl/pdf/papiermolen_werklust.pdf
wikipedia.org/wiki/Elisabeth_Samson
openarchieven.nl/wat:f79d3ae3-c8bb-4302-bd20-efb52e23d940

In 1907 liet het echtpaar Aries Roelfs Wiersum en Jantje Sikkens dit huis bouwen aan de Plantsoenweg (nu: 25) te Sauwerd. Dit is de fraaie zuidgevel.

Reacties op de brief van een moeder aan haar dochter

Naar aanleiding van de publicatie van een brief uit de tweede helft van de 19e eeuw (zie vorige Diepgang, p.15), ontvingen we een aantal reacties die we u niet willen onthouden. De brief was geschreven door de boerin van Schelligheheert Grietje Jans Koning (1793-1874) aan haar getrouwde dochter Jantje Sikkens, die met haar man Aries Wiersum een boerderij bewoonde aan de Wolddijk te Noordwolde. In de brief ontbrak het vrijwel geheel aan feitelijkheden of vertrouwelijkheden die je in een brief van een moeder aan een dochter zou verwachten. In plaats daarvan bestond de brief voor vrijwel 100 procent uit religieuze frases.

Reactie van ds. Sybrand van Dijk

De eerste die op deze brief reageerde was ds. Sybrand van Dijk, tot voor enige jaren predikant van de PKN gemeente te Sauwerd (nu: Wierdekerk, Sauwerd). Hij schreef:

[...] Ik mail je ook vanwege de opmerkelijke brief van Grietje Koning aan haar dochter. Ik zou in elk geval niet blij geweest zijn als mijn moeder mij een dergelijke brief schreef en ik vraag mij af, of Jantje Sikkens er wel heel blij mee was. Er is in de brief sprake van "uwe verlossing". Ik vermoed dat Jantje een kind gekregen heeft, aangezien haar moeder in één adem door zegt dat haar dochter "haar zaad aan den Here mag overgeven". (Een andere mogelijkheid is dat ze spreekt over de algehele verlossing in Christus, maar dan zou ze Christus toegevoegd hebben, denk ik)
De hele toon van de brief lijkt mij ook voor die tijd erg kwezelachtig en daarom vroeg ik mij af, of hier niet de religieuze spanning van de hele negentiende eeuw meespeelt. In Sauwerd en Wetsinge is de strijd tussen vrijzinnig en rechtzinnig geloven flink voelbaar geweest. Er waren, naast de officiële Hervormde Kerk, tal van niet-officiële religieuze leraren (oefenaren). Zij vonden de Hervormde Kerk niet orthodox genoeg. Dit heeft in Sauwerd geleid tot de doleantie en het ontstaan van de (nu) Wierdekerk. Ik denk dat de moeder er blijk van wilde geven tot de oefenaren te behoren. Zij spreekt echt hun taal.

Ik denk dat haar dochter tot de "gewone" hervormde kerk heeft behoord en dat haar moeder hier niet mee kon instemmen. Er gaat nogal wat bekeringsdrang uit van de brief.
Tegelijk hoop ik, dat zij uiteindelijk toch naar haar dochter toe is gegaan en gewoon als oma blij kon zijn en niet opnieuw in allerlei gepreek is uitgebarsten. Dat zullen we echter nooit weten.

Ik moest denken aan de tijd van de vrijmaking in Sauwerd. Ook toen hebben mensen elkaar brieven geschreven, waarin ze elkaar probeerden te overtuigen van de juistheid van hun eigen standpunt. Uit die brieven spreekt eenzelfde vuur en een zelfde zendingsdrang.

Is er een mogelijkheid om uit te vinden of Grietje Jans Koning tot de beweging van de oefenaars heeft behoort?

met een hartelijke groet
Sybrand

Reactie Arie Mulder

De tweede reactie kwam van Arie Mulder, oud inwoner van Wetsinge en nu wonend in Delden. Zijn brief sloot mooi aan op de reactie van ds. Sybrand van Dijk:

Dit zeer bevindelijke briefje is een mooie weergave van de kerkelijke tegenstellingen die rond de afscheiding in 1834 ontstonden

in de NH kerk in Groningen en wel speciaal in Wetsinge en Sauwerd. Dit gebeurde onder leiding van ouderling/oefenaar Brands. De belangrijkste aanhangers van hem woonden in Wetsinge en ook in Sauwerd.

Met name de boeren in Wetsinge speelden een belangrijke rol. Tot die laatsten hoorde Grietje Jans Koning en haar man Roelf K. Sikkens die op Schelligheheert woonden en ook mijn voorvaderen de familie P. K. Lugtenborg, wonende op de meest Noordwestelijke boerderij van Wetsinge, waar nu de familie van Dorp woont. De grafteksten van P. K. Lugtenborg op het kerkhof van Groot Wetsinge hebben soortgelijk bevindelijke teksten.
Zowel Jantje Sikkens als P. K. Lugtenborg waren overgrootouders van mij. De eerste via mijn opa, Aries Mulder en de tweede via zijn vrouw Knelske Lugtenborg.

Veel later vertelde mijn opa, Aries Mulder, geboren in 1879, mij, dat hij behoorde bij de B-kerk en vertelde zijn zwager Roelf 'Rouf' Datema, geboren 1876, de opa van Menko, bij de A-kerk in Sauwerd te behoren. Ik weet niet zeker of de ouders van Rouf hoorden bij de afgescheiden kerk of bij de groep Brands.

Ik heb eruit begrepen dat mijn opa via de doleantie gereformeerd geworden was. De Brands groep hield eigen 'godsdienst' oefeningen, die dicht tegen het gedachtegoed van de afscheiding aan zaten. Brands is wel geschorst als ouderling van de NH kerk maar er nooit uitgestapt. Na zijn dood in 1869 zijn de volgelingen teruggekeerd naar de NH Kerk. Een aantal boeren uit vooral Wetsinge en ook uit Sauwerd hebben toen de collatierechten gekocht van oude Jonkers families, zoals de familie Tjarda Van Starckenborg Staghouwer. Dit was een recht om de financiën te beheren en om de dominees te mogen benoemen.

In 1884, 2 jaar voor de doleantie hebben de collatoren voor de nieuwe, door hen benoemde rechtzinnige dominee een nieuwe pastorie in Klein Wetsinge, aan de Molenstreek 7 gebouwd. In 1886 vond er opnieuw ook in Wetsinge, een scheuring in de NH kerk plaats o.l.v. dr. Abraham Kuyper, de Doleantie. Doordat de kerk en pastorie juridisch eigendom bleef van de landelijke NH kerk raakten zij de kerk en de nieuwe pastorie al gauw weer kwijt.

Na de fusie van de afgescheidenen en de dolerenden, na 1892, werd weer een nieuwe kerk en pastorie in Sauwerd gebouwd. Omdat de meeste en belangrijkste financiers de boeren uit Wetsinge waren werd de kerk ook Gereformeerde kerk Wetsinge-Sauwerd genoemd en niet Gereformeerde Kerk Sauwerd.
Nu nog een paar woorden over Jantje Sikkens en haar man Aries Wiersum en over hun kerkelijke ligging. Zij woonden aan de Wolddijk in Noordwolde, de eerste boerderij ten noorden van de Munnikeweg. Nadat zij als boer gestopt zijn hebben ze een nieuw huis aan de Plantsoenweg 25 in Sauwerd gebouwd. Dit was het eerste huis aan de Plantsoenweg en heeft een eenvoudige westelijke voorzijde maar een heel mooie gevel aan de zuidzijde (zie vorige pagina). Jaren later heeft mijn opa Aries Mulder in dat huis gerentenierd, dat zijn opa had laten bouwen.

Aries Wiersum en Jantje Sikkens hoorden bij de NH kerk van Noordwolde toen ze aan de Wolddijk woonden. Daar is nooit een gereformeerde kerk ontstaan. Dus Jantje Sikkens hoorde bij een andere kerk als haar moeder. Dit verklaart m.i. ook het zeer bevindelijke briefje van een bezorgde moeder. Van hun kinderen was, na de 2e wereldoorlog, nog steeds een deel hervormd, terwijl een ander deel met gereformeerde partners was getrouwd.
[---]
In mijn jeugd heb ik nooit wat gemerkt van enige rivaliteit tussen de verschillende leden van de familie Wiersum, maar daar was ik misschien ook nog te jong voor.

Tot zover mijn verhaal, m vr gr

Arie Mulder

Reactie Jaap Medema

Een derde reactie kwam van Jaap Medema uit Gouda. Hij schreef:

Grietje Jans Koning kwam me bekend voor [...] Ze had in 1866 een klein geschil over een 'hoekje' grond met o.m. mijn overgrootvader Jakob Franssens Medema, bewoner Oude Kerkstraat, over de bouw van de pastorie, nu nr. 5.

Wat een brief! [...]
Gelet op de woorden 'verlossing' en 'zaad' zou Grietje de brief wel eens na de geboorte van Jantjes (eerste?) kind hebben kunnen schrijven, maar dat had je vast zelf ook wel bedacht.

Plantsoenweg 25 in aanbouw (1907). Dit is de eenvoudige voorgevel.

Ons commentaar:
Dank voor je reactie. Die brief (of een kopie ervan) was al meer dan een jaar in ons bezit, maar de redactie wilde in eerste instantie eigenlijk niet publiceren, omdat er "niets" in stond. Later veranderden we van mening, ten eerste vanwege de ouderdom van de brief (ongeveer 150 jaar) en ten tweede omdat de brief veelzeggend is wat betreft de religieuze opvattingen in deze periode. Je weet waarschijnlijk zelf wel dat de 19e eeuw een roerige periode was op religieus gebied en met name in Adorp, Sauwerd en Wetsinge. In Adorp speelt zelfs een van jouw voorvaders daarbij een belangrijke rol. In Sauwerd werd de bevindelijke richting "aangevoerd" door Kornelis Willems Brands en in Wetsinge door Nicolaas Henderikus Pott (de oefenaars).
Wij hebben zo het idee dat Grietje Jans Koning ook bij deze groep hoorde... [zie ook de berichten van Arie Mulder]

Of de brief geschreven is naar aanleiding van de geboorte van een kleinkind is

niet helemaal te achterhalen. Een jaartal ontbreekt, dus helemaal zeker weten we het niet. Het zou wel kunnen, maar de woorden "verlossing" en "zaad" zou je ook religieus kunnen opvatten.
Leuk dat je Grietje Jans Koning kent uit een andere context. Het klopt wel dat ze (of haar man Roelf Klaassens Sikkens) grond bezat in de buurt van de nog te bouwen pastorie aan de Oude Kerkstraat. Zie ook Diepgang 32, waarin Goffe Jensma een artikel geschreven heeft over Hiljes Toen. Het perceel wat nu "Hiljes Toen" wordt genoemd, was toen eigendom van Roelf Klaassens Sikkens,de man van onze Grietje. Grietje Jans Koning werd weduwe in 1866. De lap grond bij de Oude Kerkstraat zal toen wel haar eigendom geweest zijn.

Opnieuw Arie Mulder

Tot slot ontvingen we een aantal weken later van Arie Mulder nog een aanvulling op zijn eerdere verhaal, maar nu geheel en al gericht op het gezin van Jantje Sikkens (de dochter aan wie de brief gericht was) en haar man Aries R. Wiersum.

Nog een opvallend verhaal:
Genoemde Jantje Sikkens kreeg met haar man Aries Roelfs Wiersum op de boerderij in de NW hoek van de Munnikeweg en de Wolddijk liefst 14 kinderen, waarvan 3 tweelingen. Ze trouwden op 3 maart 1856 en hun 1e kind werd 8 weken later geboren op 28 april 1856.
De eerste vier kinderen, waaronder mijn overgrootmoeder Antje en verder Roelf, Grietje en Roelfke bleven allen in leven en trouwden. De laatste twee waren een tweeling.
Nummer 5,6,7,8 en 9 stierven allen als kind voor hun 4e verjaardag.
Nummer 5, Goossendina, stierf na 1 maand.
Nummer 6 en 7, Geertje en Goossen waren een tweeling en werden 21 en 23 dagen oud,
Nummer 8 Goossen werd 3 ½ jaar oud.
Nummer 9 Jan, werd 1 ½ jaar oud en stierf 4 dagen na zijn broertje Goossen.
Van de volgende 5 kinderen, Liefke, Geertje, Goossen en Jan (tweeling) en Frouwke stierf alleen Jan nog na ruim 10 maanden.
Van de 14 kinderen werden er dus 8 volwassen en trouwden in de buurt.
Vader Aries Roelfs Wiersum was geboren op de boerderij van v/h Kuipers/nu Derksen te Sauwerd en moeder Jantje Sikkens op Schelligheheert bij Wetsinge. Zij hebben als rentenier het huis Plantsoenweg 25 in Sauwerd laten bouwen waar hij op 76-jarige leeftijd is overleden en zij op 91- jarige leeftijd. Ze liggen allebei begraven op het oude kerkhof aan de Provinciale weg in Sauwerd.

Al hun kinderen hebben uiteindelijk een boerderij gekregen, maar de ouders boerden wel in de gouden periode van de Groninger landbouw, van 1850 tot 1880.

M vr gr
Arie Mulder

Ons commentaar:
Dank voor de interessante aanvulling. Wat een trieste familiegeschiedenis met zoveel overleden kinderen. En wat vreemd dat dat gebeurde in een betrekkelijk korte tijd. Gezien de datum van het huwelijk van hun ouders moeten die sterfgevallen zich hebben voorgedaan ergens tussen 1860 en 1870. We zagen dat er in Groningen nog wel een uitbraak van cholera is geweest in 1866. Dat zou een paar van die sterfgevallen kunnen verklaren, maar toch niet allemaal!
Uit diezelfde periode (1860-1870) zou ook de brief van Grietje Jans Koning kunnen stammen. Misschien moeten we hem nu toch met andere ogen lezen...

Plantsoenweg 25 omstreeks 1960.

Veldnamen in Ubbega, deel 2

Door Arie Mulder en Jan de Groot

Onlangs kregen we een stapel ringbanden van Goffe Jensma: *Fryske Plaknammen*, van J.J. Kalma, zeven delen liefst en uit 1949. In het Fries, maar redelijk te volgen. Een indrukwekkende studie naar Friese veldnamen met als doel o.a. aan de hand van "plaknammen" de geschiedenis van de bevolking, het gebruik van de grond en oude leefgewoonten beter te kunnen begrijpen. In de studie wordt de provincie Friesland onder de loep genomen - jammer dat iets dergelijks, voor zover ons bekend, niet bestaat over ónze provincie.
Interessant is de toelichting die door diverse onderzoekers wordt gegeven op de "herkomst" van de veldnamen. Zo kun je veldnamen herleiden naar het verschil tussen hoog en laag of de gesteldheid van de bodem. Ook de begroeiing kan een rol spelen bij de naamgeving of het gebruik dat van de bodem wordt gemaakt, de dieren die er huizen, de grootte, de vorm of de ligging. Wat ook veel voorkomt is dat de veldnaam verwijst naar de gebruiker of bezitter. In het vorige artikel dat we publiceerden in Diepgang (nr. 32, september 2023) worden ook dergelijke verwijzingen genoemd, bijvoorbeeld: *Stuk bie 't Opslag, Achterste stuk van Datema, 2.70 bunder noast Roege, Spitse vier en Kerkpadstuk.*

Boerderij Van Dorp

Voor dit artikel hebben we ons verdiept in de percelen en hun namen die hoorden bij de boerderij van Arie's familie (nu Van Dorp-Wassenaar). Dit is "de boerderij in de hoek van het Moar" oftewel het Zijlhuis. De boerderij ligt ten zuidoosten van de monding van het Wetsingermaar in de oude Hunze, nu Oude Diepje. Zie de kaart hierboven (afb. 1). Arie Mulder heeft over deze boerderij al eerder een artikel geschreven in Diepgang 2015 nr. 7 (te vinden op ubbega.nl): "Van Zijlhuis tot Boerderij". In dat artikel lezen we óók de veldnamen van een aantal percelen die bij de boerderij hoorden. Arie heeft deze informatie aangevuld en dat laten we in dit artikel zien. Ze vormen een mooie illustratie van de diverse achtergronden van veldnamen: de ligging, grootte of vorm, landgebruik of plaatsaanduiding.
In afbeelding 1 zijn de percelen aangegeven die horen bij de boerderij "in de hoek van het Moar"; Arie heeft deze voorzien van de juiste oude benamingen, zoals ook

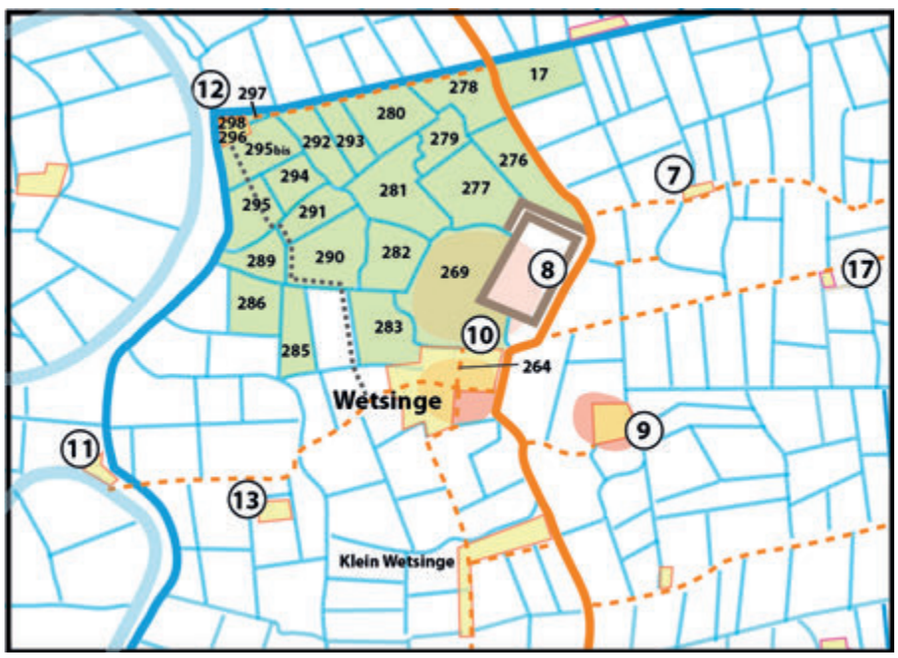

Afb. 1 *Deze kaart is gebaseerd op (een uitsnede van) een kaart van het kerspel Wetsinge, met de kadasternummers van de oude gemeente Adorp. Ze behoort tot documenten uit 1987 van Gert Lugtenborg. De kaart is gemaakt door Ben Westerink*

hij die ooit heeft gebruikt.
De kaart toont de situatie zoals die was vóór de aanleg van de spoorlijn (1891) en vóór het recht trekken van de Provincialeweg dwars over het borgterrein van Onsta II (1934). Tot in de vijftiger jaren liep er een stenen voetpad van de Valgeweg even ten westen van Groot Wetsinge dwars door de velden naar boerderij Mulder (nr. 12 op de kaart).
Op deze kaart staan enkele nummers met cirkeltjes er omheen. Ze vertellen het volgende:
7 = boerderij Kooistra
8 = Onstaborg II
9 = Schelligheheert
10 = de boerderij onderaan de wierde van Groot Wetsinge, Provincialeweg 36
11 = boerderij Willem Rengeniers Hoeksema bij de "til" over het Wetsingermaar
12 = waardhuis, later boerderij "in de hoek van het Moar"; ooit Mulder, nu Van Dorp
13 = Jeudenploatske
In de percelen behorend bij of in gebruik van boerderij Mulder staan de kadasternummers van toen (oude Gemeente Adorp); deze percelen zijn met groen aangegeven. Deze hebben ooit eigennamen, oftewel veldnamen of toponiemen, gekregen. Deze zijn tot aan 1965 nog gebruikt door de eigenaar van deze percelen:
17 - *over weg*
278 - *vaaier groas bie piep (duiker)*
279 - *lutje twijke*
280 - *vief groas*
289 - *drij groas ien houk van moar*
291 - *laange drij (1,16 hectare)*
292 - *daarde haalf aan woagenpad (1,4 hectare. "Daarde haalf" = een perceelsgrootte van twee gras plus de derde half, oftewel ruim één hectare)*
293 - *daarde haalf aan ree (1,16 hectare)*
294 - *lutje drijke (1,18 hectare)*
295 - *daarde haalf aan (kerk)pad (1,35 hectare)*
295bis - *vaaier groas bie hoes*
296 - *haimstee*
297 - *melkvoart*
298 - *hoes en boerderij*
281 - *kromme zes*
282 - *hoge en lege lutje viefke*
283 - *achter Wetsen*
285 - *veurste pasterijlaand (gehuurd, pastorieland)*
286 -*achterste pasterijlaand (gehuurd, pastorieland)*
290 - *grode vief*
276 - *widde vaaier*
277 - *osselaand*
269 - *baauw- en gruine wier (de afgegraven noordelijke wierde van Wetsinge)*
264 - *loan op Wetsen of gruine loan.* Dit vervolg op het kerkpad tussen Klein en Groot Wetsinge liep van Wetsinge over de nu afgegraven noordelijke wierde naar Valcum.
Het is bekend dat dit pad onderdeel was van het voetpad van Groningen naar Win-

sum (en vervolgens naar Onderdendam). Het verbond alle wierden op de oostelijke oeverwal van de oude Hunze met elkaar: Harssens, Adorp, Grote Wier, Sauwerd, Wetsinge, Valcum, Tijum, Bellingeweer en Winsum.

Pastorielanden

Andere percelen op de kerspelkaart waren pastorielanden. Deze werden door de pastorie van Wetsinge verhuurd aan Wetsinger boeren.
De percelen van welke we de veldnaam kennen, staan op de kaart rechts (afb. 2):
288 - *achterste pasterijlaand van Doadema*
287 - *veurste pasterijlaand van Doadema*
286a - *dobstuk mit lange daam of òl Dob (in gebruik bij Klaas-Jan Bijsterveld)*
247 - *bunder van Koers (in gebruik bij smid Jan Koers, Groot Wetsinge)*
248 - *2e stuk aan kerkpad (in gebruik bij Klaas-Jan Bijsterveld)*
284 - *stuk aan kerkpad (in gebruik bij Klaas-Jan Bijsterveld)*
Een mooie oogst aan oeroude perceelsnamen – dat smaakt naar meer! Gelukkig heeft Harrie Vos tientallen jaren geleden ook al tijd gestoken in de veldnamen van Ubbega. In het archief van de Historische Kring Ubbega liggen meerdere kaartjes van boerderijen en percelen uit de omgeving.

Afb. 2 *Een kaartje van de "pastorielanden". Kaart van Ben Westerink*

Die gaan we zeker gebruiken voor een volgend artikel. Ook het benaderen van boeren in ons gebied met de vraag naar ooit gebruikte veldnamen heeft al resultaat opgeleverd.

Moderne tijd

We keken ook nog even naar de moderne kadasterkaart rond Wetsinge (afb 3 hieronder):
De effecten van de ruilverkaveling tussen 1965 en 2011 zijn duidelijk te zien: vooral de schaalvergroting valt op. Sloten zijn verdwenen, percelen zijn samengevoegd en ook het stenen voetpad tussen Groot Wetsinge en boerderij Mulder is verdwenen. De verbinding tussen de oude veldnamen en de betreffende percelen is weg. Alleen door ze nú vast te leggen, kunnen we die historische informatie behouden.
In de kadasterkaart zijn toch nog veel van de oude percelen terug te vinden, door de "afdruk" van de voormalige sloten; op de kaart op de site van het Kadaster is dat nog veel duidelijker te zien, omdat je daar kunt inzoomen op de kaart. Zo is de eeuwenoude verkaveling toch nog zichtbaar.

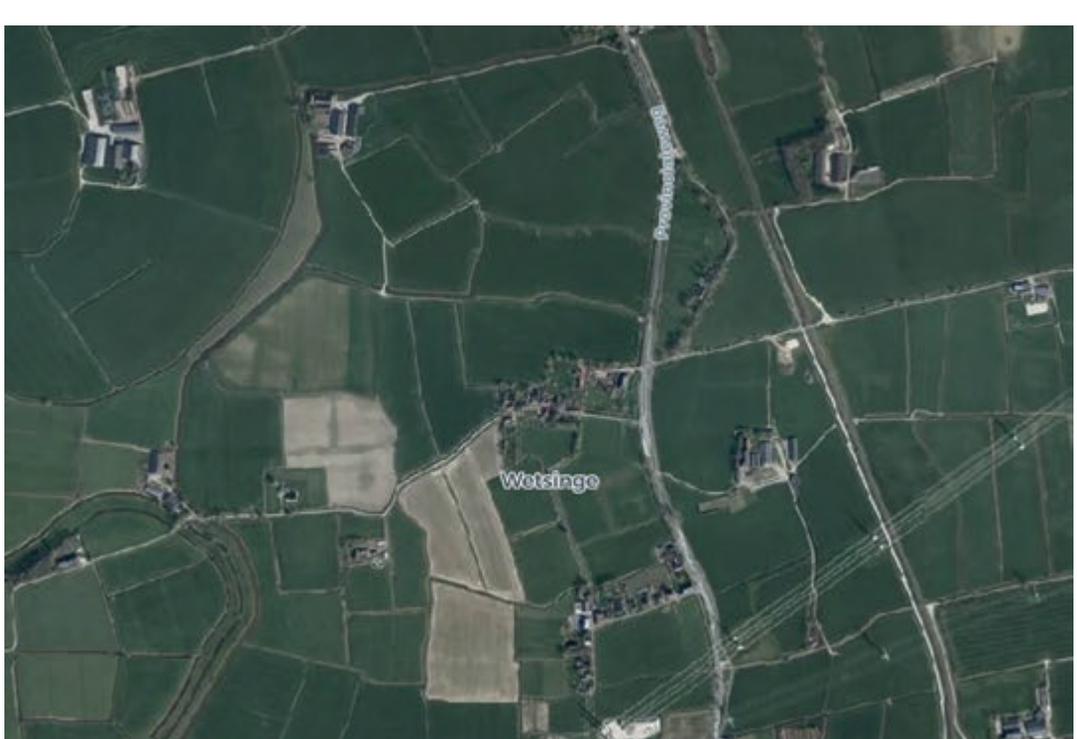

Afb. 3 *Schermafbeelding van de kadasterkaart Nederland. Ongeveer hetzelfde gebied als op de twee kaartjes in dit artikel. Bron: www.kadasterdata.nl*

Onbekende oorlogsfoto's van Wetsinge

door Gerta Boonstra

1

De vondst

Op 7 juli 2023 ontving de redactie van Diepgang een mail van Aldert van der Veen, sinds enige tijd trotse eigenaar en bewoner van de pastorie aan de Molenstreek te Wetsinge. Hij schreef dat hij bij toeval was gestuit op een aantal foto's uit 1945, gemaakt door een Duitse soldaat die op dat moment met zijn peloton in Wetsinge verbleef. De foto's waren opgenomen in het Bildarchiv van Hannover. Ze waren gemaakt door de toen nog maar 19 of 20-jarige Gerhard Dierssen (1925-2008), die zich na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde tot beroepsfotograaf en als zodanig een collectie van duizenden foto's naliet. Toen hij in 1945, waarschijnlijk als dienstplichtig soldaat, in Wetsinge opdook, stond hij dus aan het begin van zijn carrière als fotograaf. Zijn allereerste oorlogsfoto's, ook in het archief van Hannover opgenomen, stammen uit Denemarken, waar hij in de winter van 1944/45 was gestationeerd. In het vroege voorjaar van 1945, vlak voor de bevrijding, moet hij met zijn peloton in Wetsinge zijn beland. Aldert van der Veen vroeg zich af of het niet leuk zou zijn hierover een stukje in Diepgang te schrijven, geïllustreerd met deze tot nu toe onbekende foto's uit Wetsinge in oorlogstijd.

Het antwoord van de redactie was als volgt:

Beste Aldert,
[...] Gedurende de oorlogsperiode zijn er vast wel meer foto's gemaakt in Adorp, Sauwerd of Wetsinge. Er waren hier niet alleen Duitse soldaten ingekwartierd, maar aan het eind van de oorlog ook Canadese soldaten. Maar het zoeken naar dergelijke foto's levert meestal weinig resultaat op. Vaak komen dergelijke foto's terecht in particuliere fotoalbums, waar ze jarenlang liggen te verstoffen voordat de erfgenamen de hun onbekende foto's bij het oud papier gooien. Slechts bij toeval komt een dergelijke collectie wel eens boven water. In dit geval omdat Gerhard Dierssen beroepsfotograaf geworden is. Wat leuk dat jij ze gevonden hebt. Nogmaals bedankt. Is inderdaad een mooi onderwerp om een stukje in Diepgang aan te wijden.

De Foto's

Er zijn in totaal acht foto's overgeleverd uit Wetsinge en omgeving. Twee ervan zijn gemaakt vanuit de toren van de kerk van Wetsinge, twee vanaf de Molenstreek in westelijke richting, twee in de omgeving van de boerderij Schelligheheert en twee in het vrije veld ten oosten van de Provincialeweg, ergens tussen de Laanweg en de Oosterlaan. De twee foto's genomen bij de boerderij Schellingheheert zijn het minst interessant, omdat de omgeving hier niet

2

3

of nauwelijks herkenbaar is en de (dieren) foto's overal genomen zouden kunnen zijn. In de bijbehorende beschrijving staat echter dat de foto's genomen zijn bij de boerderij Schelligheheert te Wetsinge en als je goed kijkt zie je inderdaad enigszins onscherp achter de gefotografeerde schapen (6) een achtergevel die van Schelligheheert lijkt te zijn.

Veel interessanter zijn de foto's die genomen zijn vanaf de kerktoren van Wetsinge (4 en 5). Wie heeft de Duitsers toestemming gegeven de kerktoren van Wetsinge te beklimmen? We weten het niet, maar het meest waarschijnlijke is dat ze zichzelf dat recht hebben toegeëigend. In ieder geval heeft dat een aantal fraaie plaatjes opgeleverd. De mooiste is die van een blik in oostelijke richting over de volledige Molenstreek, van de hoek met de Valgeweg tot aan de witte molen en het witte molenhuis. Dit was de foto die het allereerst de aandacht trok van Aldert van der Veen, niet in het minst vanwege de statige pastorie die pontificaal in het midden wordt weergegeven.

De tweede foto die vanaf de toren is genomen kijkt in zuidelijke richting, naar het gebouw dat toen naast de kerk stond. Dat is de in 1843 gebouwde en in 1953 afgebroken oude school van Wetsinge. Van de school zelf zien we maar weinig, de focus van de fotograaf ligt op het peloton Duitse soldaten dat op het plein bij de noordelijke gevel van het gebouw stond opgesteld. We tellen er ruim 50, behoorlijk veel voor een klein gehucht als Wetsinge. Schoolkinderen zijn er niet te zien. Het ziet ernaar uit dat het schoolgebouw tijdelijk gevorderd was. De soldaten staan in ieder geval daar waar de ingang van de school was.

Er is nog een tweede foto van de Molenstreek, nu gefotografeerd ongeveer vanaf de plaats waar de molen staat (1). Ook hier zien we Duitse soldaten, een klein groepje dit keer, lopend in de richting van de kerk en de school. Dit keer zijn de gebouwen en huizen langs de Valgeweg goed zichtbaar, met focus op de kerk en de naastliggende school. De derde foto van de Molenstreek toont de karakteristieke molen en het molenhuis (3).
Resteren tenslotte nog de twee vrijwel identieke foto's die ergens midden in het veld ten oosten van de Provincialeweg zijn genomen. Op beide foto's staat een groepje Duitse soldaten die ergens geïnteresseerd naar staat te kijken. Onduidelijk wat ze aan het doen zijn. De grond lijkt omgewoeld en op de achtergrond zien we de dorpen Sauwerd (l.) en Wetsinge (r.) (2).

Dat er aan het begin van 1945 een tijdje Duitse soldaten waren ingekwartierd in Wetsinge stond al te lezen in het in 2010 door de Historische kring Ubbega uitgegeven boekwerk “Tussen Toen en Nu”. Daar lezen we op p. 235 bij een foto van de oude school Wetsinge: *Rond 1944/45 zaten er Duitse soldaten in het schoolgebouw. Heel jonge jongens. Ook in het huis bij de molen zaten Duitse soldaten.*

Eindelijk beschikken we nu ook over de bijbehorende foto's. Met dank aan Aldert van der Veen.

Foto's copyright CC BY-SA 4.0 DEED Bildarchiv Region Hannover. https://bildarchiv.archivrh.de/

Amsterdamse school aan de Provinciale weg

Foto ter gelegenheid van de opening van de school (7 april 1937). Voor de school staan het bestuur en personeel. V.l.n.r.: meester J. de Vries, J. Kimm, meester E. Homan, H. Dijkstra, D. Medema, R. Datema, H. Nieuwenhuis, H. van der Laan, A. Frouws, J. Huinder, juf E. Teeninga, juf Otten, juf A. Hofman, J. Bijsterveld, H. Dijk en meester G. Bergsma. Achter het bestuur zijn de oorspronkelijke zuid- en oostgevel zichtbaar

Door Klaas Wildeman

Al lang houden de ontwikkelingen rond de voormalige school langs de provinciale weg in Sauwerd me bezig en vraag ik me af hoe een goede toekomst voor dit gebouw - in de stijl van een Groninger variant van de Amsterdamse school (1910-1940) - voor ons dorp behouden kan worden. Met een al jaren bestaand vriendengroepje van (oud)Sauwerders zag ik het stap voor stap verdwijnen
Toen we begin 2022 hoorden van nieuwe plannen van de familie Geertsema, zagen we nieuwe kansen voor het gebouw en legden contact met de familie. Maar nog voor dit contact kon worden ingevuld stond op een zaterdagochtend Rias Eldering - mijn vroegere buurjongen, nu aannemer - op de stoep en deelde met een Groninger directheid mee dat hij zojuist de school had gekocht en van de familie Geertsema had begrepen dat ik dat vast graag zou willen weten. Het was een begin van een gesprek over de school.

Kort daarna - ik geloof dat het in mei 2022 was - hield de Vereniging Dorpsbelangen haar jaarvergadering waar ook Eldering aanwezig was (hij woonde ondertussen in Sauwerd) en vertelde de nieuwe eigenaar te zijn van de school maar nog geen concrete plannen te hebben aangaande de bestemming en voor de komende anderhalf of misschien twee jaar open stond voor ideeën vanuit het dorp en oog te hebben voor het terug brengen van de oorspronkelijke architectuur van het gebouw.

Historische betekenis

Het was de aanleiding een extern bureau onderzoek uit te laten voeren naar de haalbaarheid van het onderbrengen van het dorpshuis in de school en het huidige dorpshuis te verbouwen tot senioren-appartementen. Dat idee stierf een voortijdige dood. Verder bleef het - voor zover ik weet - stil. Misschien niet verbazingwekkend. Op de jaarvergadering van Dorpsbelangen in 2022- waar Eldering zijn mededeling deed - waren hooguit tien leden aanwezig.
Kan er - nu bijna anderhalf jaar is verstreken - nog invulling worden gegeven waarbinnen een goede toekomst voor dit gebouw wordt gewaarborgd? Behalve belangrijk voor het dorpsbeeld heeft het gebouw voor veel Sauwerders ook historische betekenis. Het “halve dorp” zat op deze school en die betekenis zal ook gelden voor veel ouders en kinderen die ooit in Sauwerd hebben gewoond. En van veel van de bestuursleden die de school bijna 100 jaar geleden lieten bouwen (afb. bovenaan), wonen de nakomelingen nog in ons dorp.

Gebruikt als winkel

De school aan de provinciale weg is in 1936 gebouwd onder architectuur van Albert Wiersema uit Bedum in opdracht van de “Vereeniging Gereformeerde Schoolonderwijs Wetsinge Sauwerd”. Het is niet zonder reden in de provinciale Erfgoedmonitor als

karakteristiek beoordeeld en is recent als zodanig opgenomen in het bestemmingsplan Gebouwd erfgoed Het Hogeland.
Het gebouw is tot 1987 in gebruik geweest als school en daarna als winkel van de familie Geertsema. Daarvoor zijn aanbouwsels uitgevoerd die geheel of gedeeltelijk de linker en voorgevel bedekken en tegen de rechter gevel (kant Burchtweg) staat een uit bouwmarktmateriaal opgetrokken, fietsenhok. Het bedrijf van de fam. Geertsema werd jaren geleden overgeplaatst naar Winsum waarna het gebouw lange tijd deels heeft leeg gestaan. Al met al is de architectonische oorsprong letterlijk uit beeld geraakt.

Recente drone foto (2022, foto Nijkamp, Winschoten)

Gedreven trekker gezocht

Zoals eerder aangegeven, gaf Rias Eldering – zelf oud-leerling van de school – aan, open te staan voor een andere invulling van het schoolgebouw en daarbij oog te hebben voor de oorspronkelijke architectuur. Welke ruimte er nog is voor plannen en ideeën vanuit het dorp kan ik niet goed inschatten, maar als je je fantasie de vrije loop laat kun je denken aan een verhuizing van de dorpswinkel naar de school, met zomers de koffietafel op het terras (het gebouw staat op een mooie zichtlocatie; het is de enige stop tussen Stad en Lauwersoog). En als ik de oppervlakken vergelijk is er nog ruimte voor bijv. een Gemeentekamer.
Of de school verbouwen tot appartementen. Een aantrekkelijke optie; aan appartementen is behoefte in het dorp. Maar het zal lastig zijn om bij deze bestemming het uiterlijk terug te brengen in de oorspronkelijke staat. Het daarvoor benodigde geld zal mede uit publieke middelen moeten komen. Hoe realistisch dat is hangt voornamelijk af van draagvlak in het dorp. Hier zou een rol kunnen liggen voor de Vereniging Dorpsbelangen. Maar, hoewel de vereniging beschikt over voldoende steunende leden en in het verleden heeft bewezen veel voor het dorp tot stand te kunnen brengen, ontbreekt het haar al jaren aan bestuursleden en dreigt daaraan ten onder te gaan.
Willen we het gebouw in oorspronkelijke vorm behouden, dan is draagvlak in het dorp nodig en een gedreven trekker. En.... de gang van zaken tot nu , illustreert hoe nadelig het voor ons dorp kan zijn als de Vereniging Dorpsbelangen niet kan functioneren vanwege een tekort aan bestuursleden.

SAUWERD 7 April. Alhier had plaats de inwijding van de nieuwe Geref. school.
's Middags was het gebouw te bezichtigen voor belangstellenden waarvan een ruim gebruik werd gemaakt.
's Avonds werd de school officieel ingewijd door den voorzitter der Schoolvereeniging, den heer R. Datema.
Vervolgens werd het woord nog gevoerd door den burgemeester, die een portret aanbood van Groen van Prinsterer, de beide inspecteurs de heeren Brons en Meima, ds. Vermeulen, de oud-hoofden der school Hoogstein en Nienhuis en het tegenwoordige hoofd, de heer Bergsma.

Berichtje uit het Nieuwsblad van het Noorden van donderdag 8 april 1937

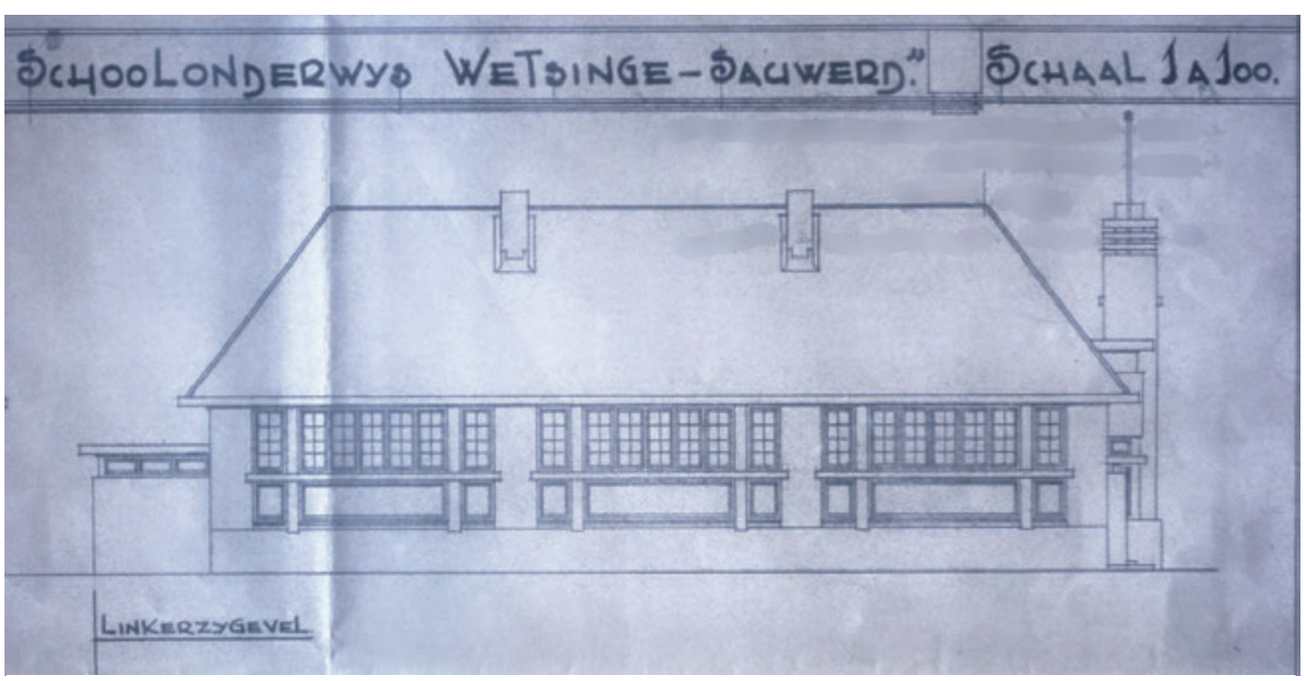

Linker aanzicht (zuidkant) volgens de oorspronkelijke bouwtekening (1936). Deze gevel zou later geheel verdwijnen achter de verbouwingen t.b.v. Geertsema's winkel.

Project Gesproken Geschiedenis afgerond met een videopresentatie

Door Bé Kuipers

Overhandiging van de USB-sticks. V.l.n.r.: Wim Krijnen, Ben Westerink en Willem Kroon.

Het was oorspronkelijk een idee van Nicolaas Geenen, de voormalige uitbater van de kerk in Klein Wetsinge. Hij is tevens bestuurslid van de Stichting Kunstvloed. In een tussenjaar van de tweejaarlijkse manifestaties van de Kunstvloed bedacht hij het “Sauwerder Ommetje”, een wandel- en fietsroute vanaf Klein Wetsinge, over Groot Wetsinge via de Karspelweg naar het Reitdiep en vandaar via Hekkum naar de Provincialeweg en zo via Sauwerd weer naar Klein Wetsinge.
Een route van zo’n acht kilometer. Daarvan is in 2020 een boekje uitgekomen met een uitgebreide toelichting op de diverse objecten en streken en voorzien van mooie (drone)foto’s: Het Sauwerder Ommetje en Kunstvloed.
Toen bedacht Nicolaas dat het nog interessanter kon via het opnemen van gesprekken van oudere bewoners langs de route, ook met filmbeelden, en die via een QR-code op de mobiele telefoon af te luisteren en te bekijken, “Oral History”. Hiervoor kwam Willem Kroon uit Winsum in beeld. Willem heeft verstand van videoreportages en films. Hij heeft de benodigde apparatuur en heeft thuis een studio met een montagetafel. Hij maakt regelmatig reportages voor Omroep Het Hogeland. Maar ook heeft hij speelfilms gemaakt over de Kerstvloed van 1717 en over de missionaris Liudger in de achtste eeuw, die de zanger Bernlef genas van zijn blindheid op Helwerd bij Usquert.
Er werd een werkgroepje ingesteld, naast Willem Kroon, bestaande uit Els Wessels, Johan Patje en Bé Kuipers, met Nicolaas op de achtergrond. De bijeenkomsten werden aanvankelijk gehouden in het kerkje bij Nicolaas, later bij de leden van de werkgroep thuis. Els Wessels is wegens ziekte tijdens dit project afgevallen. Op advies van Willem is de werkgroep echter afgestapt van het maken van langere interviews en die op de telefoon af te luisteren. Volgens Willem gaan wandelaars bij een object niet een kwartier staan luisteren naar een verhaal van een bewoner. Dat duurt veel te lang.

Bakker Berghuis

Nieuw project

De werkgroep is toen over gegaan tot het inspreken van hele korte teksten over de objecten die er langs de route staan of liggen. Er is een folder uitgebracht met foto’s van de objecten: gebouwen, landschappen, sluizen. En kunstwerken die permanent zijn geplaatst langs de route in het kader van de manifestaties van de Kunstvloed. Via een QR-code op deze folder zijn de teksten op de mobiele telefoon af te luisteren.
Duur van deze teksten is ongeveer een á twee minuten. Het interviewen van dorpsgenoten met langere interviews langs de route was hiermee uit beeld geraakt.
Maar niet voor lang. Hetzelfde werkgroepje heeft in overleg met de Historische Kring Ubbega (HKU) toen een nieuw project Oral History bedacht, immers de gesproken geschiedenis is toch vooral iets van een historische vereniging. Nu wèl met langere interviews van oudere dorpsgenoten. Niet om op de telefoon te beluisteren, maar via internet, op de websites van de HKU en de Kunstvloed. Ook hier geldt echter dat de interviews niet al te lang mogen worden, want de moderne mens surft al gauw door naar iets anders, als het ook maar even iets te lang duurt. Aanvankelijk werd hiervoor ook de Engelse term “Oral History” gebruikt, omdat deze term gangbaar is in de literatuur en de wetenschap. Maar in feite is het de “Gesproken Geschiedenis”. Bovendien kwam er van sommige kanten bezwaar op het gebruik van deze Engelse term.

Doel en thema’s

Doel van “Gesproken Geschiedenis” was om de plaatselijke geschiedenis via een dorpsbewoner voor de kijkers bijna letterlijk weer tot leven te brengen. De

dorpsbewoner kan feitelijke uitleg geven over de geschiedenis van het dorp, maar ook over zijn eigen persoonlijke ervaringen met het dorpsleven vertellen. Thema's zijn: de Tweede Wereldoorlog, het verenigingsleven, winkels, (openbaar) vervoer, de kerkgenootschappen, het boerenbedrijf en de tegenstellingen tussen autochtonen en nieuwkomers, ook wel import genoemd. Dit allemaal over een tijdsperiode vanaf eind jaren dertig tot de jaren tachtig van de vorige eeuw.
De interviews zijn opgenomen bij de mensen thuis. Willem Kroon heeft deze interviews teruggebracht tot tien minuten, een kwartier. Er zitten namelijk vaak veel uh's en ah's in, vergissingen, hoesten of de telefoon gaat en soortgelijke bijgeluiden. Één keer werd er een kop koffie omgestoten en moest dat eerst worden opgeruimd door een familielid. Een andere keer viel een van de camera's om. Samen met het opstellen en weer inpakken van camera's, microfoons en bekabeling, inclusief een kort voorgesprekje, duurde de opnamesessie toch gauw twee uur.

Geschikte personen

Het vinden van geschikte personen was soms lastig. Zo leek Klaas Arwerd van de vroegere dorpswinkel in Sauwerd een goede kandidaat met veel informatie over vroeger. Maar helaas was Klaas te zwak om geïnterviewd te worden. Ook was Harm Horinga van de Margriethoeve, bij het Reitdiep, aanvankelijk in beeld als kandidaat. Maar ook hij haakte om gezondheidsredenen af. Wel raadde hij Johan Kooistra uit Wetsinge aan en die wilde wel. Een week voor het interview was er eerst nog een wat langer voorgesprek over mogelijke onderwerpen en wat de ideeën van de geïnterviewde zouden zijn. Daar zijn de vragen tijdens het interview mede op gebaseerd.

Verdeling over de drie dorpen

Adorp: onderwijzeres Aaltje Miedema uit Eenrum en schilder Arnold Holwerda uit Groningen. Beiden waren woonachtig en werkzaam in Adorp. Thea Kuiper uit Winsum heeft jarenlang de alternatieve leefgemeenschap "De Warkstee" in Adorp geleid. Deze personen zijn geïnterviewd door Johan Patje in het Nederlands.
Sauwerd: Netta Berghuis, bakkersvrouw; Frits Datema, bankdirecteur en raadslid; Jan Anne Veldman, bouwboer, schapenhouder en ondernemer en Triny Haaksema, huisvrouw met veel kennis van oud-Sauwerd, met name de gewone dagelijkse dingen. Wetsinge: Johan Kooistra, veeboer. Deze vijf zijn door Bé Kuipers geïnterviewd in het Gronings. Voor deze ouderen is het Gronings vertrouwder dat het Nederlands en dat praat gemakkelijker.
Helaas is Triny Haaksema op 16 februari 2024 overleden in de leeftijd van 83 jaar. Dat was voor ons een nare verrassing, want eind vorig jaar hebben we haar als laatste geïnterviewd. Toen was er ogenschijnlijk nog niets aan de hand. Achteraf blijkt dat ze toen al een slechte conditie had, maar ze was nog helder van geest. Het team Gesproken Geschiedenis wenst de nabestaanden sterkte met het verwerken van dit verlies.

Gezamenlijk project

De meeste opnamen zijn gemaakt in de zomer van 2023, m.u.v. Johan Kooistra en Triny Haaksema, deze opnamen vonden plaats in de herfst van 2023. Daarna is Willem Kroon nog een tijd bezig geweest met het monteren en editen van de opnamen in zijn studio. Op vrijdag 15 maart was dan de presentatie van alle video's in Ubbegaheem in Sauwerd.
Het is een gezamenlijk project geworden tussen Kunstvloed met als contactpersoon Wim Krijnen, penningmeester van Kunstvloed, en de HKU met Bé Kuipers, bestuurslid, als vertegenwoordiger.
Voor dit project is subsidie aangevraagd bij de gemeente Het Hogeland door zowel Wim Krijnen van Kunstvloed, als Ben Kwerreveld, penningmeester van de HKU. De gemeente heeft deze subsidie zonder voorwaarden toegekend, behalve dat het gold voor het jaar 2023. Dat is op zich ook gelukt, zij het dat de presentatie van de video's in 2024 valt. Deze subsidie is besteed aan het werk van Willem Kroon en materiaalkosten.

USB-sticks

In verband met deze subsidie is ook iemand van de gemeente Het Hogeland uitgenodigd aanwezig te zijn op de avond van de presentatie. Helaas kon wethouder Dijkhuis er niet bij zijn *'...in verband met andere verplichtingen maar wij wensen u een mooie presentatie toe!'*, aldus een ambtenaar van de gemeente in een e-mailbericht.
Op die vrijdagavond 15 maart is een verkorte versie van alle acht interviews gepresenteerd, in twee gedeelten, één voor en één na de pauze. Na een korte uiteenzetting over het ontstaan en de voortgang van dit project door Bé Kuipers, heeft Willem Kroon vervolgens de originele video's officieel aan de beide vertegenwoordigers van de Kunstvloed en de HKU overhandigd. Dat deed hij met een ouderwets filmblik met daarin twee USB-sticks, een voor Wim Krijnen en een voor Ben Westerink, voorzitter van de HKU.

Gezellige avond

Niet alle geïnterviewden zijn komen opdagen, maar desondanks was de opkomst redelijk groot. Ook een drietal dochters en een zoon van Triny Haaksema waren aanwezig. In de pauze en na afloop is er nog gezellig nagepraat. De werkgroep en de aanwezigen kijken op een geslaagde avond terug. Hiermee is het project "Gesproken Geschiedenis" afgerond. De video's zijn te vinden op de website van de HKU, www.ubbega.nl/gesproken-geschiedenis, en tevens op de website van de Kunstvloed (www.kunstvloed.nl). Vanaf 19 maart is er elke week een interview beschikbaar gekomen zodat bij verschijnen van deze Diepgang bijna alle afleveringen online staan.

Klein Wetsinge, Openbare school en Ned. Herv. Kerk. De school is gesloopt in de jaren vijftig van de vorige eeuw.

Vragen aan lezers

Beide hier afdrukte foto's komen uit het archief van de Historische Kring Ubbega. Het gaat om twee afbeeldingen van hetzelfde huis dat zich nog steeds bevindt aan de Molenstreek 5 te Wetsinge.
In “Tussen Toen en Nu” staat alleen de tweede foto afgebeeld met daarbij enige informatie over ouderdom en bewoners. We lezen dat het huis - een rentenierswoning - in hetzelfde jaar gebouwd werd als de nabij gelegen pastorie, d.w.z. in 1884. Aan weerszijden van de voordeur stonden toen de initialen van de eerste bewoners: Jakob Boer en Geeske Lugtenborg, twee jonge mensen die beiden een flink kapitaal geërfd hadden van hun ouders en niet hoefden te werken. Geeske overleed al in 1891, nog maar 36 jaar oud. Jakob Boer bleef nog tot 1921 aan de Molenstreek wonen. Toen moest hij het huis noodgedwongen verkopen. Hij had al zijn geld gestopt in Russische aandelen, die na de Russische Revolutie (1917) geen cent meer waard bleken. Rijke rentenier Jakob Boer stierf in het armenhuis van Zuidwolde.
In 1938 werd het huis gekocht door de familie Kooistra en in 1965 kwam het in handen van K.P. Mulder, de vader van Arie Mulder, die we ook elders in dit blad tegenkomen.
Wie er tussen 1921 en 1938 in het huis gewoond hebben, weten we op dit ogenblik niet, maar het lijkt erop dat beide foto's juist uit deze periode stammen

Onze vraag aan de lezers van Diepgang is: kent u de personen die op beide foto's staan? De middelste vrouw op foto 1 lijkt dezelfde te zijn als de vrouw op foto 2 (of komt dat door haardracht en kleding?), maar wie ze is, weten we niet. En wie zijn de overige personen? En uit welk jaar of jaren stammen beide foto's?

Als u het weet horen we graag van u. U kunt uw informatie sturen aan de redactie van Diepgang: ubbegahistorischekring@gmail.com